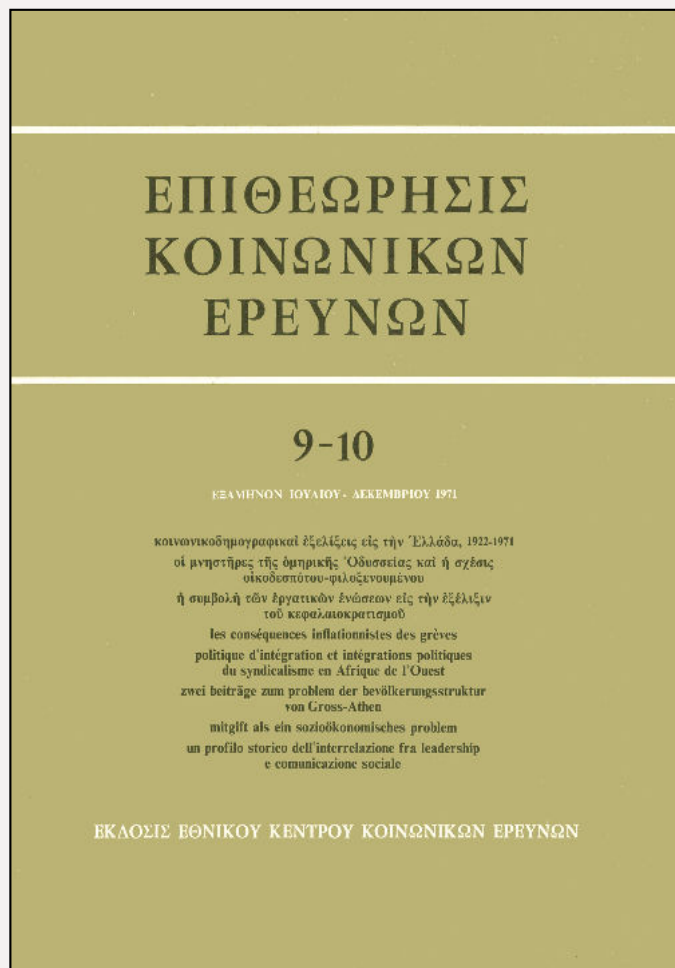

Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

Τομ. 9, 1971

Οι μνηστήρες της ομηρικής Οδυσσεΐας και η
σχέσις οικοδεσπότη-φιλοξενούμενου

Levy Harry
Σινόπουλος Π.
<https://doi.org/10.12681/grsr.376>

Copyright © 1971 Harry L. Levy, Π. Α. Σινόπουλος

To cite this article:

Levy, H., & Σινόπουλος, Π. (1971). Οι μνηστήρες της ομηρικής Οδυσσεΐας και η σχέσις οικοδεσπότη-φιλοξενούμενου. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 9(9-10), 78-83. doi:<https://doi.org/10.12681/grsr.376>

**οἱ μνηστῆρες
τῆς Ὀμηρικῆς Ὀδυσσεΐας
καὶ ἡ σχέσις
οἰκοδεσπότου -
φιλοξενουμένου**

**ὑπὸ
Harry L. Levy**

Μετάφρασις καὶ σχόλια: Π. Α. Σινόπουλος

Τὸ βασικὸν θέμα εἰς τὴν Ὀδύσσειαν εἶναι ὁ πολεμιστὴς καὶ περιπλανώμενος, ὁ σηματοδεδεμένος εἰς τὴν μάχην καὶ θαλασσοδαρμένος, ὁ ὅποιος κερδίζει τελικῶς τὴν γαλήνην μιᾷ ἀσφαλτοῦς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀγαπημένην ἀγκαλιὰ τῆς πιστῆς συζύγου. Ἀλλὰ, καθὼς ὅλοι μας γνωρίζομεν, τὸ θέμα τοῦτο ἔχει συνδεθῆ με μίαν τελικὴν πράξιν βίας, ἀκριβῶς ὅταν ἀρχίζῃ ὁ πρόλογος αὐτῆς τῆς γαλήνης: ἡ σφαγὴ τῶν μνηστῆρων ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεῖα, ἐκείνων οἱ ὅποιοι εἶχον καταλύσει εἰς τ' ἀνάκτορά του ἐπὶ τόσα ἔτη καὶ ἀντηγωνίζοντο ποῖος θὰ εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς τῆς πιθανῆς χήρας του, σπαταλῶντες τὰ ὑπάρχοντά του κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα.

Ἡ μεγάλη πικρία αὐτῆς τῆς ἀποκαλύψεως καὶ ἡ δυσαρμονία τῆς με τὸν τόνον τοῦ ὑπολοίπου ἔπους, ἦταν αἰτία ν' ἀνησυχῇ ἓνας κριτικὸς, ὁ ὅποιος γράφει:¹

«...Τὸ κακὸν τῶν μνηστῆρων εἶναι ἓνα σπῆτι ἀπὸ τραπουλόχαρτα, προσεκτικῶς σωριασμένα, ὥστε νὰ καταπέσῃ ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῆς δικαιοσύνης, κατὰ τὸν προκαθορισμένον χρόνον. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀμφινόμου καὶ τοῦ Ληώδους, ὁ ποιητὴς δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀγωνίζεται ὀλίγον μετὰ τὴν ἱστορίαν... Ὁμολογουμένως, ἡ σφαγὴ τῶν μνηστῆρων λαμβάνει χώραν εἰς ἓνα ἐπίπεδον πολὺ μακρὰν ἐκείνου τὸ ὅποιον θεωρεῖ τὴν ἀμαρτίαν ὅτι εὐρίσκεται κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ ἐλατῆριον καὶ τὴν στάσιν. Ἡ βάση τῆς εἶναι μία πίστις, ἡ πίστις τοῦ ἀρχεγόνου γένους. Καὶ παρ' ὅλον ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ἔχει κατορθώσει νὰ παρουσιάσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀντινόου οὕτως ὥστε νὰ αἰσθάνεται κανεὶς τὸν θάνατόν του δικαιολογημένον, ἡ σκηνὴ ἐν τῷ συνόλῳ παραμένει μία κατακρεούργησις, μία ἄνευ διακρίσεως ἐφαρμογὴ τοῦ μονοσημάντου νόμου τῆς ἰδιοκτησίας. Τοῦτο εὐρίσκεται πέραν τοῦ ψυχολογικοῦ βάθους τῆς Ἰλιάδος, μετὰ τὴν ἀμφισβήτησιν τῶν τύπων καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῆς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ

Σ. τ. Μ. Ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης μελέτης Harry L. Levy, ἐκτὸς τῶν ἄλλων κοινωνιολογικῶν τοῦ ἐνασχολήσεως, ἔχει ἐνδιατρίψει εἰς τὴν μελέτην τοῦ Ὀμηρικοῦ κόσμου, τόσον τῆς «Ὀδυσσεΐας», ὅσον καὶ τῆς «Ἰλιάδος». Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, ὡς ἐρευνητῆς τῆς ἐλληνικῆς σκέψεως, εἶναι περισσότερον ἰδικὸς μας, ἀνήκει περισσότερον εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἀπὸ ὅ,τι ἄλλοι ξένοι ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες τῶν ὁποίων τὰς τρίβους ἐφώτισεν ἡ ἐλληνικὴ διανόησις. Ἄς σημειωθῇ ἐπὶ πλέον ὅτι ὁ Harry L. Levy, Κοσμήτωρ ὄν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης, παρουσίασε τὴν ἐν λόγῳ μελέτην τοῦ ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς Κοινωνιολογίας τοῦ Ὀμηρικοῦ κόσμου, ὑπὸ τὸν τίτλον «The Odyssean Suitors and the Host-Guest Relationship», εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις συγκληθὲν τὸ 1963 Μεσογειακὸν Κοινωνιολογικὸν Συνέδριον, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἑθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν (τότε ὀνομαζομένου Κέντρον Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν Ἀθηνῶν).

Τὰ Ὀμηρικὰ χωρία, εἰς τὴν παρούσαν μελέτην, τὰ παραθετεῖ ὁ συγγραφεὺς μεταφρασμένα εἰς τὴν γλῶσσαν του—ἐκτὸς ἐξαιρέσεων. Ἡμεῖς ἐπροτιμήσαμεν, ἀντὶ νεοελληνικῆς μεταφράσεως, νὰ παραθέσωμεν τὸ πρωτότυπον Ὀμηρικὸν κείμενον.

1. Cedric H. Whitman, *Homer and the Heroic Tradition*, Cambridge, Mass. 1958, σ. 305-8.

ατόμου. Ἐδῶ αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι μία πρωτόγονος ἱστορία—καὶ ἡ σφαγὴ τῶν μνηστήρων ἀναποκρίνεται εἰς τὸ τέλος πολλῶν παλαιῶν λαϊκῶν μύθων—ἔχει ἀνθέξει εἰς τὰς προσπάθειάς τοῦ ποιητοῦ νὰ τὴν ἠθικοποιήσῃ καὶ νὰ τὴν γενικεύσῃ. Θεωρεῖται ὅτι ἐγκαθιδρύεται καὶ πάλιν ἡ τάξις τοῦ δικαίου, ἀλλ' ἐν ὄργῳ ἐκδικήσεως αἵματος¹ προβάλλει διὰ μέσου τοῦ ἠθικοῦ σχεδίου, τὸ ὀλιγώτερον συμπαθητικὸν διὰ νὰ διαπραχθῇ, ἄσχετον πρὸς τὴν αἵματοβαμμένην καὶ αὐτοκαταστροφικὴν ἀντεκδίκησιν τοῦ Ἀχιλλέως, εἰς τὴν ἄνευ πάθους πεποιθήσιν τοῦ ἠθικῶς ὀρθοῦ... [Οἱ] ἀρχικοὶ μνηστήρες τῆς παραδόσεως ἔχουν συλληφθῇ ἀπὸ τὸν ποιητὴν, κατὰ ἓνα τρόπον, ὑπὸ ὄρους τῶν καταπιεστικῶν ὀλιγαρχικῶν αἰδῶν, ὅταν ἔρχεται εἰς τὴν ἐκμηδένισιν των, ὅλοι τους, μετὰ τὸν Ἀντίνοον καὶ τὸν Εὐρύμαχον, πρέπει νὰ πέσουν καὶ πάλιν ἐντὸς τῶν σκιῶν τοῦ παλαιοῦ μύθου, διότι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἄδικοι ἄνθρωποι καταδικασμένοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ἐν τούτοις τώρα ὀλίγον ὑπερβολικῶς πραγματικοὶ διὰ νὰ ἐκλαμβάνονται τοιουτοτρόπως. Ἡ σύγκρουσις μετὰ τοῦ ὕλικου καὶ τῆς συλλήψεως δὲν ἔχει τελείως διαλυθῇ...

»Τοιαύτῃ ἔλλειψις συμφωνίας, ἡ ὁποία εἶναι μικρά, καθὼς δύναται κανεὶς νὰ διαπιστώσῃ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ὀδυσσεΐας, φαίνεται ὡς ὑπερβολικῶς ξένη εἰς τὰ πλαίσια τῆς τεχνικῆς συλλήψεως τοῦ ποιήματος, καὶ ὡς τὸ τεκμήριον ἐλαφρῶς ἡλλαγμένων διαθέσεων, εἰσόδου νέων ἐνδιαφερόντων καὶ ἀρχῆς πρὸς διάσπασιν παλαιῶν μορφῶν, ἀκριβῶς ὅπως τὸ βλέπει κανεὶς εἰς τὴν πρωτο-Ἀττικὴν τέχνην. Ἡ μορφή δὲν δύναται μέχρι τότε νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἔχει διασπασθῇ, ἀλλ' αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι, τότε, διδομένου ὀλίγον περισσοτέρου ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐνδιαφερόντος πρὸς τὸ ἀδιαμόρφωτον καὶ τὸ σύγχρονον, ὀλίγον περισσοτέρου ρεαλισμοῦ, ὀλίγον περισσοτέρου ἀνοίγματος τῆς θύρας εἰς τὰς νέας ἐντυπώσεις, ἓνας νέος τύπος πρέπει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ἔπος, τοῦλάχιστον εἰς τὰ πρωτεῖα του. Καὶ πράγματι, οἱ νέοι τύποι ἦλθον πολὺ ταχέως, ἡροφορικὴ ποίησις ἔδωκε θέσιν εἰς τὴν φιλολογίαν, καὶ τὸ ἔπος ἔγινεν ἀπασχόλησις τῶν μορφωμένων.»

1. Σ. τ. Μ. Ἡ στάσις τοῦ Ὀδυσσεὺς δὲν γνωρίζει τὸν οἶκτον. Οἱ μόνοι διασωθέντες ἐκ τῆς σφαγῆς εἶναι δύο μόνον ἀποδεδειγμένοι ἄθωοι: Ὁ αἰοῖδος Φῆμιος (Ὀδ. χ 330-1) καὶ ὁ κῆρυξ Μένειος (Ὀδ. χ 357). Οὐτε ἡ πρότασις τοῦ Εὐρύμαχου (Ὀδ. χ 55-59), περὶ οἰκονομικῆς ἀποζημιώσεως τοῦ παθόντος ἐκ μέρους ἀπάντων τῶν μνηστήρων, λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, καὶ ἀκόμη οὐτε ἡ ἐνθερμος ἱκεσία τοῦ μάντεως Ληώδους πρὸς τὸν Ὀδυσσεῖα, διὰ νὰ τὸν συγχωρήσῃ (Ὀδ. χ 310-19). Ἡ ἀπάντησις πρὸς ὅλους εἶναι: ὄλεθρος (Ὀδ. χ 67) καὶ θάνατος (Ὀδ. χ 325).

Ἄλλος μελετητὴς τῶν κλασικῶν γραμμάτων εὐρίσκει ὁλόκληρον τὸ πρότυπον τῆς ἱστορίας τῶν μνηστήρων τόσον ἐκτὸς ἀρμονίας μὲ τὰ ἠθικὰ εὐγενείας τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ἐρευνᾷ ἐκτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος διὰ τὴν καταγωγὴν τοῦ μύθου. Καὶ τὸν εὐρίσκει εἰς τὴν Ἰνδικὴν παράδοσιν *svayamvara*, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ πριγκίπισσα ἔχει ἀνεξαρτησίαν νὰ ἐκλέξῃ τὸν σύζυγόν της μετὰ πολλῶν μνηστήρων της.²

Ἐπίσης εἰς μίαν χώραν, ἡ ὁποία ἠκολούθει τὴν παράδοσιν *svayamvara*, ἡ ἄφιξις τῶν ὑποψηφίων εἰς τὴν αὐλήν, καὶ ἡ πολυτελής ὑποδοχὴ ἡ ὁποία τοὺς ἐρίνετο, εὐρίσκοντο ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ συνήθους. Εἰς τὴν Ὀδυσσεΐαν, ἀντιθέτως, ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἐφαίνετο σχεδὸν ἀπληλαγμένη νοήματος. Αὐτοὶ οἱ κύριοι, οἱ ὅποιοι ἐλπίζουν νὰ κερδίσουν τὴν Πηνελόπην καὶ τὸ βασίλειόν της, δὲν εὐρον ἄλλο μέσον ἐπιτυχίας, παρὰ νὰ ἔλθουν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ σπῖτι της, νὰ «τραπεζωθοῦν» καθ' ὅλον τὸ διάστημα δαπάναις της, νὰ κακομεταχειρίζονται τοὺς πλέον πιστοὺς ὑπηρέτας της, νὰ συμπεριφέρονται εἰς τὸν υἱὸν της μὲ ἀλαζονείαν, ἀναμένοντες νὰ συνομοτήσουν διὰ νὰ τὸν δολοφονήσουν. Τί περίεργος συμπεριφορὰ διὰ νὰ συγκινήσουν τὴν μητέρα! Καὶ ποίας φροντίδας ἀναλαμβάνουν διὰ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποία ἐποφθαλμιοῦν! Προέρχονται ἄλλως τε ἀπὸ κάποιο βασίλειον τοῦ ὁποίου ἡ ἀπομακρυσμένη τοποθεσία δικαιολογεῖ τὴν παραμονὴν των. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶναι ἄμεσοι γείτονες. Ἡ συμπεριφορὰ των δὲν ἐξηγεῖται, οὔτε δικαιολογεῖται.»

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι αὐτὸς ὁ μελετητὴς ἔχει δίκαιον ὅταν ὑπογραμμίσῃ τὴν ἀνωμαλίαν. Πράγματι, ὁ ἴδιος ὁ Ὀμηρὸς ἔχει τὴν Πηνελόπην νὰ παραπονήται ρητῶς διὰ τὴν ἀσυνήθη συμπεριφορὰν τῶν μνηστήρων (Ὀδ. σ. 275-80). Ἀλλὰ πιστεύω ὅτι, μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι δυνατόν νὰ φθάσωμεν εἰς μίαν ἐρμηνείαν τῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία θὰ διαλευκάνῃ τὴν ἀνώμαλον διαγωγὴν τῶν μνηστήρων, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐξηγήσῃ τὸ «ὄργιον τῆς ἐκδικήσεως αἵματος», τὸ τότε σον θλιβερόν κατὰ τὸν Whitman. Ἡ ἐρμηνεία μου, καθὼς πιστεύω, θὰ πέσῃ ἀκριβῶς μέσα εἰς τὰ πλαίσια τὰ ὁποία τοποθετεῖ ὁ Whitman, διότι ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπικαλεσθῇ ἀπὸ τὴν σκίαν τὸν παλαιὸν μῦθον, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἀναφέρει.

Ὑποθέτω ὅτι ἡ ἱστορία τῶν μνηστήρων, ὅπως τὴν ἔχομεν εἰς τὴν Ὀδυσσεΐαν, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀναπλάσεως ἐνὸς τελείως ἄλλου μύθου μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἔπους. Ὁμολογουμένως, χωρὶς κάποιαν ἄμεσον μαρτυρίαν, τοποθετῶ τὴν πρῶτον ὑπαρξίν μιᾶς βασικῆς ἰδέας τὴν ὁποίαν θὰ ὀνομάσω «Οἱ ἄδικοι φιλοξενούμενοι ἐπιμηκύνουν τὴν φιλοξενίαν των καὶ ἐξαντλοῦν τὸν οἰκοδεσπότην»

2. Gabriel Germain, *Genèse de l'Odyssee*, Paris 1954, σ. 32-33.

των». ¹ Μὲ αὐτὸ τὸ μοτίβο ἀποδίδω ὅτι ὁ Redfield ὀνομάζει ἡ «μικρὰ παράδοσις», τὸν πολιτισμὸν τοῦ λαοῦ τῆς χώρας, καθὼς ἀντιπαραβάλλεται πρὸς τὴν «μεγάλην παράδοσιν», δηλαδὴ τὴν παράδοσιν τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν, ἡ ὁποία τελικῶς γίνεται ὁ πολιτισμὸς ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὰς βαθμίδας τῶν ἐγγραμμάτων καὶ διανοουμένων εἰς τὴν κοινωνικὴν κλίμακα. ² Ὅταν αὐτὸ τὸ θέμα μετετέθη εἰς τὸ ἔπος, ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τῶν σκληροζωισμένων καὶ λιτοδιαίτων γεωργῶν, ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν, ὑποθέτω, μὲ τὴν αὐλικὴν παράδοσιν τῶν πολεμιστῶν πριγκίπων, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ σπατάλη καὶ ἡ ἀνοικτόχερη φιλοξενία ἦσαν ἡ ἐπικρατοῦσα πολιτισμένη συμπεριφορά. Δὲν ἦτο δυνατόν οἱ σπάταλοι νὰ παρουσιάζωνται πλέον ὥς ἀπλοὶ φιλοξενούμενοι, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς δοθῇ διαφορετικὸς ρόλος.

Ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ἡ παρουσία μιᾶς βασιλίσσης μὲ ἓνα σύζυγον ὁ ὁποῖος ἀπουσίαζεν, ὁ ποιητής, καθὼς ἀνασηματίζω τὴν διαδικασίαν, μετέτρεψε τὰς μορφὰς τῶν σπατάλων φιλοξενουμένων εἰς ἐκείνας τῶν ἐνοχλητικῶν μνηστήρων. Ἀλλὰ ἡ τόσον συγκινητικὴ λύσις τοῦ δράματος, ἡ ὁποία θὰ προσπαθῇ ν' ἀποδείξω ὅτι ἦτο κατάλληλος διὰ τὸν παλαιότερον τύπον τοῦ μύθου, ἦτο βαθέως ριζωμένη εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φύγῃ. Συγχωνευμένη μὲ τὸ θέμα ἐνὸς ἥρωος, ὁ ὁποῖος ἐπιστρέφει καὶ ἀναγνωρίζεται κατόπιν δοκιμῆς εἰς τὴν δύναμιν, ³ κατέληξεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς σφαγῆς, ὅπως τὴν ἔχομεν. Ἄς ἐξετάσωμεν ὅμως αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν λεπτομερῶς.

Ἡ μαρτυρία διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τῶν στοιχείων τῆς «μικρᾶς παραδόσεως», παραλλήλως μὲ τὸν αὐλικὸν κώδικα τῶν ὁμηρικῶν πολεμιστῶν, ἔχει ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ πολλὸν καιρὸν. Ἀλλοῦ ⁴ ἔχω ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῶν δώρων τὰ ὁποῖα ἀντήλλαξαν ὁ Διομήδης καὶ ὁ Γλαῦκος (Ἰλιάς Ζ 119-23), μεταξὺ τῆς αὐλικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἀντανακλᾶται εἰς τὴν ἰδίαν τὴν ἀνταλλαγὴν, καὶ τὴν αὐστηρὰν πρακτικὴν παρατήρησιν τοῦ ποιητοῦ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου:

ἐνθ' αὖτε Γλαῦκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεὺς,
ὃς πρὸς Τυδείδῃν Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
χρῶσα χαλκίῳ, ἐκατόμβοι' ἐννεαβοίων.
(Ἰλιάς Ζ 234-36)

Τώρα πιστεύω ὅτι εἰς τὴν προηγουμένην διαπραγμάτευσίν μου κατὰ λάθος ἀπέδωσα τὴν ἀνωμαλίαν εἰς τὰς διαφορετικὰς κοινωνικὰς τάξεις τοῦ ποιητοῦ καὶ τῶν ἀκροατῶν του. Καὶ προτιμῶ τώρα

νὰ ἰδῶ τὸν χονδροειδῆ ὕλισμὸν τῆς παρατηρήσεως ὡς τὴν ἐπιμονὴν τῆς μικρᾶς παραδόσεως ἐνώπιον τῆς μεγάλης. Ἴσως πρέπει νὰ παραθέσω καὶ ἄλλα δύο παραδείγματα: Εἰς τὴν δευτέραν ραψωδίαν τῆς Ἰλιάδος (Β 183-84) ὁ Ὀδυσσεύς, κατὰ τὴν βιασύνην του νὰ συμπληρώσῃ μίαν στρατιωτικὴν ἀποστολήν, ρίπτει τὸν πλούσιον μανδύα του κατὰ χάμα—ἐδῶ βλέπομεν τὴν μεγάλην παράδοσιν τῆς ἀμεριμνησίας⁵—ἀλλὰ ἡ φωνὴ τῆς μικρᾶς παραδόσεως, διὰ λόγους οἰκονομίας, παρατηρεῖ:

...τὴν δὲ κόμισσε
κίρηξ Ἐδρυβάτης Ἰθακήσιος, ὅς οἱ ὀπίδδει.
(Ἰλιάς Β 183-4)

Παρόμοιον πρακτικὸν ἐνδιαφέρον, δι' ἓνα μανδύαν τὸν ὁποῖον ρίπτουν εἰς τὴν ἄκρην μὲ παρομοίαν ἀρχοντικὴν «ἀφροντισιά», ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὴν Ὀδύσειαν (ξ 500-2). Τὸ δεύτερον παράδειγμα, μία μαρτυρία «χωριάτικης» καχυποψίας, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τελείαν διαφορὰν μὲ τὴν μεγάλην παράδοσιν τῆς Πηνελόπης μὲ τὴν ἀφοσίωσιν ἀνωτέρου ἥθους, εὐρίσκεται εἰς μίαν μόνην γραμμὴν τῆς ραψωδίας «ο» τῆς Ὀδυσσεύς (ο 19). Ἐδῶ ὁ Τηλέμαχος προειδοποιεῖται νὰ προσέχη μήπως ἡ μητέρα του κλέψῃ τίποτε πράγματα ἀπὸ τὸ νοικοκυριὸ τοῦ πατρός του, ἐὰν ἐφενγε ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Ὀδυσσεύς διὰ νὰ ὑπανδρευθῇ τὸν γενναῖο δωρον μνηστήρα Εὐρύμαχον. Αὐτὴ ἡ ἀγενὴς εἰσήγησις τόσο προσέβαλε ἀργότερον ἓνα ἐρμηνευτὴν τῆς ἀριστοκρατικῆς μορφώσεως, τὸν Ἀριστοφάνη, ὥστε ἀφῆρεσε τὸν στίχον ὡς πλαστὸν.

Ἐάν, ὅμως, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν δύο παραδόσεων εἰς τὴν ἀντιπροσώπευσιν τῶν στάσεων εἰς τὰ εἶδη τοῦ ὀπλισμοῦ, τοῦ ἱματισμοῦ, καὶ τὰ πράγματα τοῦ νοικοκυριοῦ, μὲ ποῖον δικαίωμα τὴν ἐπεκτείνωμεν διὰ νὰ φθάσῃ τὴν περιοχὴν τῆς σχέσεως οἰκοδεσπότου-φιλοξενουμένου;

Πιστεύω ὅτι ἡ ἀντίθεσις, ἡ ὁποία συζητεῖται, δύναται νὰ γίνῃ κατανοητὴ μὲ τοὺς δύο τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους γίνεται ὁ χειρισμὸς τοῦ θέματος διὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θεῶν ὑπὲρ τοῦ ξένου, ὁ ὁποῖος ἔρχεται εἰς ἓνα σπίτι καὶ χρειάζεται καταφύγιον καὶ τροφήν. Ὁ ἓνας τρόπος ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ἴδιος ὁ ξένος ἴσως εἶναι θεὸς μετληφισμένος καὶ ὅτι εἶναι φρόνιμον νὰ τὸν περιποιηθῇ κανεὶς καλὰ, μήπως τιμωρήσῃ τὸν ἀπρόθυμον οἰκοδεσπότην διὰ τὴν στέρησιν φιλοξενίας.

Τὸ θέμα ἀπαντᾷ εἰς τὸν μῦθον τοῦ Φιλήμονος καὶ τῆς Βακχίδος, τὴν ἱστορίαν τοῦ ζεύγους τῶν χωρικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐφιλοξένησαν εἰς τὸ ἀπλοῖκόν σπίτι τοὺς τὸν Δία καὶ τὸν Ἑρμῆν, πὺλ μετληφισμένοι εἰς ταξιδιώτας δὲν ἔγιναν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους δεκτοί, ὅταν τοὺς ἐβλεπαν παρακαλοῦντας ἐμπρὸς εἰς τὴν θύραν τῶν. Αὐτὸς ὁ ἰδιόμορφος τύ-

5. Πρβλ. Whitman (ὡς ἀνωτέρω, σημ. α), σ. 215.

1. Πρβλ. Stith Thompson, *Motif-index of Folk-literature*, Bloomington, Indiana, 1955, 5.491, W 151.2.2.

2. Robert Redfield, *Peasant Society and Culture*, Chicago 1956, σ. 70.

3. Πρβλ. Thompson (ὡς ἀνωτέρω σημ. γ) 3.513, H 1562.

4. Harry L. Levy, «The study of Language as a Social Science», *Assoc. of Amer. Coll. Bulletin*, ἀρ. 40 (1954), σ. 404-5.

πος τῆς ἱστορίας ἐμφανίζεται μόλις ἀπὸ τὴν περίο-
δον τοῦ Αὐγούστου.¹ Τὸ θέμα ὅμως τίθεται τε-
λείως σαφῶς εἰς τὴν ἰδίαν τὴν Ὀδύσειαν. Ὅταν
ὁ Ἀντίνοος κτυπᾷ τὸν Ὀδυσσεά, ὁ ὁποῖος εἶναι
μετημφιεσμένος εἰς περιπλανώμενον ζητιάνον, ἕνα
μέλος τῆς συντροφίᾳς διαμαρτύρεται:

«Ἀντίνο', οὐ μὲν κάλ' ἐβαλες δύστηνον ἀλήτην,
οὐλόμεν', εἰ δὴ ποῦ τις ἐπουράνιος θεός ἐστι.
καὶ τε θεοὶ ξείνοισιν εὐκότεις ἄλλοδαποῖσι,
παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστροφῶσι πόληας,
ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορώμεντες.»
(Ὀδύσεια ρ 483-7)

Εἰς ἀντίθεσιν μὲ αὐτὴν τὴν «χωριάτικη» ἐκκλη-
σιν, πρὸς χάριν καθαρῶς προσωπικοῦ συμφέρον-
τος, εὐρίσκεται ἡ ἀφηρημένη ἰδέα τοῦ θείου ἐνδια-
φέροντος διὰ τὰς σχέσεις οἰκοδεσπότη-φιλοξενου-
μένου, ὅπως ἐμφανίζεται ἀλλοῦ εἰς τὴν Ὀδύ-
σειαν, ὅπου λέγει ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τοὺς Κύκλωπας:

«...ἀλλ' αἰδεῖο, φέριστε, θεοὺς· ἱκέται δέ τοί εἰμεν.
Ζεὺς δ' ἐπιτιμῆτωρ² ἱκετῶν τε ξείνων τε,
ξείνιος, ὃς ξείνοισιν ἄμ' αἰδοίοισιν ὀνηδεῖ.»
(Ὀδύσεια ι 269-71)

Εἰς ἄλλο πάλι σημεῖον τῆς Ὀδυσσεΐας, λέγει
ὁ χοιροβοσκὸς Εὐμαιὸς εἰς τὸν ἐμφανιζόμενον ὡς
ξένον Ὀδυσσεά:

«Ξεῖν, οὐ μοι θέμις ἔστ', οὐδ' εἰ κακίων σέθεν ἔλθοι,
ξεῖνον ἀτιμῆσαι· πρὸς γὰρ Διὸς εἰσιν ἅπαντες
ξεῖνοί τε πτωχοὶ τε...»
(Ὀδύσεια ξ 56-58, πρβ. η 162-5, 181)

Φαίνεται λογικὸν νὰ κατατάξωμεν τὸν πρῶτον ἀπὸ
αὐτοὺς τοὺς τρόπους («Ἐσο εὐγενὴς εἰς τὸν ξένον·
ἴσως εἶναι θεός!») σὰν ἕνα λαϊκὸν μοτίβο, τὸ ὁ-
ποῖον ἀνήκει εἰς τὴν μικρὰν παράδοσιν, καὶ τὸ
δεύτερον («Ἐσο εὐγενὴς εἰς τὸν ξένον: τέτοια εἶναι
ἡ θέλησις τοῦ Διὸς!»), ὡς χαρακτηριστικὸν εὐγε-
νείας, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν μεγάλην παράδοσιν.
Ἐὰν ἴσως ἔτσι δυνάμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἕνα
λαϊκὸν μοτίβο, τὸ ὁποῖον προσδιορίζει τὴν ὑποχρέω-
σιν τοῦ οἰκοδεσπότη πρὸς τὸν φιλοξενούμενον καὶ
ἐπιβάλλει μίαν πιθανὴν θείαν τιμωρίαν ὡς κύρωσιν
διὰ τὴν παράλειψιν τῆς ὑποχρέωσης, τί θὰ ἐλέ-
γαμε δι' ἕνα ἀντίστοιχον μοτίβο, τὸ ὁποῖον προσ-
διορίζει τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ φιλοξενουμένου πρὸς
τὸν οἰκοδεσπότην μὲ μίαν παρομοίαν κύρωσιν; Ἐ-
δῶ ἡ ὑποχρέωσις—ἐπειδὴ δὲν ἐννοῶ τὴν ἀναπό-
δοσιν τῆς φιλοξενίας, τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν οἰκο-
δεσπότη-φιλοξενουμένου—θὰ ἦτο τὸ νὰ μὴ κατα-

χρασθῇ κανεὶς τὴν φιλοξενίαν κάποιου, μὲ υπερβο-
λικὴν διαμονήν, καὶ νὰ ἔχη τὸν πρέποντα σεβασμὸν
διὰ τὴν περιουσίαν τοῦ οἰκοδεσπότη, ὁ ὁποῖος ἀπὸ
τὴν πλευρὰν τοῦ πρέπει νὰ τὴν προσφέρῃ ἐλευθέρως
καὶ χωρὶς περιορισμὸν. Ἡ γερμανικὴ (Germanic)
παροιμία «μετὰ 3 μέρες οἱ φιλοξενούμενοι, σὰν τὰ
ψάρια, ἀρχίζουν νὰ μυρίζουν» δὲν ἔχει ἀντίστοιχον
εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν, καθ' ὅσον ἔχω ἡμπο-
ρέσει νὰ διαπιστώσω, ἐκτὸς ἑάν, ὅπως νομίζω, τὴν
εὐρωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν ὁποίαν ἐδῶ θὰ συνέ-
θετα καὶ πάλιν. Ὑπάρχει εἰς τὴν Ὀδύσειαν μί-
α ὠρισμένη ἔνδειξις ἐνδιαφέροντος μήπως ὁ οἰκο-
δεσπότης ὑπερβῇ τὰ ὅρια τῆς γενναιοδωρίας μὲ
τοιούτον τρόπον, ὥστε νὰ φέρῃ εἰς δύσκολον θέσιν
τὸν φιλοξενούμενον:

«Τηλέμαχ', οὐ τί σ' ἐγὼ γε πολὺν χρόνον ἐνθάδ' ἐρύξω
ἱέμενον νόστοιο· νημεσῶμαι δὲ καὶ ἄλλω
ἀνδρὶ ξεινοδόκῳ, ὃς κ' ἔξοχα μὲν φιλήσιν,
ἔξοχα δ' ἐχθαίρῃσιν· ἀμείνω δ' αἶσιμα πάντα.
ἴσων τοι κακὸν ἐσθ', ὃς τ' οὐκ ἐθέλοντα νέεσθαι
ξείνον ἐποτρύνει καὶ ὃς ἐσσύμενον κατερύκει.
χρὴ ξείνον παρόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν...»
(Ὀδύσεια ο 68-74)

Θὰ ἡδύνατο νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς, ὅτι ἡ τελευ-
ταία πρότασις, προφανῶς προσβάλλουσα τὴν διάθε-
σιν τῶν Ἑλλήνων μεταγενεστέρως ἐποχῆς, παρελεί-
φθῃ εἰς πολλὰς ἀρχαίας ἐκδόσεις. Καὶ πάλιν:

«Σπονδῇ νῦν ἀνάβαινε κέλενέ τε πάντας ἐταῖρους,
πρὶν ἐμὲ οἴκαδ' ἱκέσθαι ἀπαγγεῖλαι τε γέροντι.
εὖ γὰρ ἐγὼ τότε οἶδα κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν·
οἷος κείνων θυμὸς ὑπέρβιος, οὐ σε μεθήσει,
ἀλλ' αὐτὸς καλέων δέωρ' εἴσεται, οὐδὲ ἔφημι
ἂν ἵεναι κενεόν· μάλα γὰρ κεχολώσεται ἔμπτῃς.»
(Ὀδύσεια ο 209-14, πρβ. 195-201)

Τόσα πολλά, λοιπόν, δι' ἕν ὅριον εἰς τὴν γενναι-
οδωρίαν τοῦ οἰκοδεσπότη, μέσα εἰς τὰ πλαίσια
τῆς παραδόσεως εὐγενείας. Τίποτε ὅμως δὲν λέγε-
ται διὰ μίαν ἀμοιβαίαν ὑποχρέωσιν ἐκ μέρους τοῦ
φιλοξενουμένου. Ὑπάρχει ἴσως ἕνας ἡπιὸς ὑπαι-
νιγμός, ὅτι θὰ πρέπει νὰ φθάσῃ μία ὥρα κατὰ τὴν ὁ-
ποίαν αὐτὸς θὰ ἀναχωρήσῃ οἰκείᾳ βουλήσει.

Καὶ διὰ νὰ ἐπανεέλθωμεν εἰς τὴν μικρὰν παράδο-
σιν: Ὁ ἄνθρωπος συχνὰ ταυτίζεται μὲ τὰ ἀγαθὰ του.³
Παραθέτω, ὅπως ἔχω εἶπει, μίαν δημόδη ἱστο-
ρίαν εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γενναιοδωρὸς οἰκοδεσπότης
περιστοιχίζεται ἀπὸ φιλοξενουμένους, καταχρωμέ-
νους τὴν φιλοξενίαν του εἰς τοιοῦτον βαθμόν,
ὥστε ἀπειλοῦν τὰ πρὸς τὸ ζῆν του. Καταστρέφον-

1. Πρβλ. Ludolf Malten, «Motivgeschichtliche Unters-
chungen zur Sagenforschung», *Hermes*, ἀρ. 74 (1939), σ. 179.

2. Πρβλ. Arthur W. H. Adkins, «Honour' and 'Punishment'
in the Homeric Poems», *Univ. of London Inst. of Classical
Studies Bulletin*, ἀρ. 7 (1960), σ. 25.

3. Σ. τ. Μ. Τὴν ἐννοίαν τῆς ταυτίσεως τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώ-
που πρὸς περιουσιακὰ στοιχεῖα συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν Ἀγ.
Γραφήν: «Οὐκ ἐνεχυράσεις μύλον οὐδὲ ἐπιμύλιον, ὅτι ψυχὴν
οὗτος ἐνεχυράζει.» (*Λευτερονόμιον* 24 : 6). Περαιτέρω, ὅχι
μόνον ἡ ἀφαίρεσις περιουσιακῶν στοιχείων, ἀλλ' ἀκόμη καὶ
ἡ ἀποστέρησις μισθοῦ θεωρεῖται φόνος: «Φονεῦν τὸν πλη-
σίον ὁ ἀφαιρούμενος ἐμβίωσιν, καὶ ἐκχέων αἶμα ὁ ἀποστε-
ρῶν μισθὸν μισθίου.» (*Σοφία Σειράχ* 34 : 22).

τες τὴν περιουσίαν του, εἰς τὴν πραγματικότητα καταστρέφουν τὸν ἴδιον. Οἱ θεοὶ ἐπεμβαίνουν καὶ τιμωροῦν αὐτὴν τὴν συμβολικὴν ἀνθρωποκτονίαν μὲ θάνατον.

Ἡ ὑπόθεσις μου εἶναι ὅτι ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται συχνά, ἱκανοποιούσα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον μίαν ἀνάγκην δι' ἀντιστάθμισμα εἰς τὸν τύπον τῆς ἱστορίας ὅπου οἱ θεοὶ μεταμφιέζονται. Πρόκειται διὰ μίαν ἱστορίαν ἢ ὁποία θὰ ἔθετε ὄριον εἰς τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ οἰκοδεσπότη, μὲ τὸ νὰ ἐπιβάλλῃ κυρώσεις εἰς ἕνα παράλογον φιλοξενούμενον. Δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ἕν ἀκροατήριον ἀπὸ μικροὺς ἀγρότας, βουκόλους καὶ ψαράδες, οἱ ὅποιοι ἀκούουν μὲ ἀγανάκτησιν τὴν ἀφήγησιν τοῦ πῶς οἱ φιλοξενούμενοι καταφαγον ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν τοῦ οἰκοδεσπότη. Ἐκαστος τούτων θὰ ἤκουε εἰς τὴν ἱστορίαν ἕνα ἀντίπαλον τῆς ἰδικῆς του ἐσωτερικῆς συγκρούσεως καθὼς, εἰς τὸ ἰδικόν του σπίτι, αὐτὸς μὲν ἠκολούθει τὰ προστάγματα τῆς φιλοξενίας, ἔβλεπε ὅμως νὰ καταναλώνωνται τὰ πενιχρά του ἀποθέματα, ὁ καρπὸς τῆς σκληρᾶς του ἐργασίας, ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός του εἰς τὴν πραγματικότητα. Οἱ ἀκροαταὶ θὰ ἀνέμενον μὲ βλοσυρὰν προσδοκίαν καὶ αὖξουσιν συγκίνησιν τὴν καταδίκην μὲ τὴν ὁποίαν οἱ σπαταλῶντες θὰ κατεστρέφοντο ἀπὸ τοὺς θεοὺς, καὶ οὕτω θὰ ἐτίθεντο πέραν τοῦ ὁρίου τῆς ἀνθρωπίνης ἐκδικήσεως. Ἡ ὀλοσχερὴς καταστροφή τῶν ἀδίκων φιλοξενουμένων θὰ ἦτο τότε ἕν ἀναπόσπαστον μέρος τῆς ἱστορίας, ἀναμενόμενον ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς μὲ ἀξιοσημείωτον ἀποτέλεσμα ὡς πρὸς τὴν συγκίνησιν, καὶ τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραλειφθῇ, ἀσχέτως τοῦ ὅτι ἡ ἱστορία διεπλάθετο μὲ ἄλλον τρόπον.

Τί σημεῖα ἐνδείξουν ἔχομεν διὰ τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς τοιαύτης ἱστορίας ἐπὶ τῆς Ὀδυσσεύς, ὅπως τὴν ἔχομεν; Ἐξ αἰτίας ἑνὸς λόγου, ὑπάρχει ἡ δευτέρα ἐκλογή, τὴν ὁποίαν ὁ Τηλέμαχος θέτει πρὸ τῶν μνηστήρων, ἔὰν ἀρνηθοῦν τὴν σοβαρὰν ἐκκλησίαν του νὰ φύγουν. Αὐτὴ εἶναι ὅτι θὰ προσευχηθῇ εἰς τὸν Δία, καὶ ὅτι ὁ Ζεὺς ἴσως ἀποφασίσῃ νὰ ἐξαποστείλῃ καταστροφὴν ἐπ' αὐτῶν: Αὐτὴ ἡ καταστροφή, κατὰ διαταγὴν τοῦ θεοῦ, δὲν θὰ δημιουργήσῃ περαιτέρω ἀντίποινα. Καὶ πράγματι ὁ Ζεὺς ἐξαποστέλλει δύο ἀετοὺς τοῦ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, μὲ θάνατον εἰς τὰ βλέμματά των, καὶ ξεσχίζουσιν ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου τὰ μάγουλα καὶ τοὺς λαιμοὺς προτοῦ πετάξουν μακρὰ (*Ὀδύσσεια* β 142-54). Τώρα ἡ λέξις ἢ ὁποία χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μὲ τὴν ἑννοίαν «χωρὶς ἀντίποινα», εἶναι *νήποινοι*, «χωρὶς ποιήν», ἐνῶ ἐν συνεχείᾳ ἡ λέξις *ποιήν*¹ ἐμφανίζεται ἀρχικῶς μὲ τὴν ἑννοίαν «ἀνταπόδοσις διὰ φόνον». Οὕτω τὸ θέμα τῆς ὑπερφυσικῆς ἀνταπόδοσεως διὰ τὸ βασικὸν ἐγκλημα τῆς κατασπαταλήσεως τῆς περιουσίας ἑνὸς

ἀνθρώπου, δηλαδὴ διὰ τὸν συμβολικὸν φόνον του, ὅπως τὸ ἔχομεν εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, ἐμφανίζεται δι' ὑπαινιγμοῦ.

Περαιτέρω, προσπαθῶν νὰ πείσῃ τοὺς μνηστῆρας νὰ φύγουν, ὁ Τηλέμαχος προτείνει νὰ καθορίσουν μίαν σειρὰν ἀπὸ ἐορτᾶς ὁ ἕνας εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἄλλου (*Ὀδύσσεια* α 374-5, β 139-40). Αὐτὸ βεβαίως εἶναι καταλληλότερον διὰ μίαν ὁμάδα ἀπλῶν φιλοξενουμένων, παρὰ δι' ἕνα ὄμιλον μνηστήρων. Ὑπὸ τὴν ιδιότητά των ὡς μνηστήρων, αὐτοὶ εἶναι ἀντίζηλοι, συνδεδεμένοι, φυσικά, ἀπὸ ἕνα κοινὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν βασιλίαν. Τὸ νὰ προτείνῃ κανεὶς νὰ συνεχίσουν αὐτὸν τὸν δεσμόν μακρὰ ἀπὸ τὰ διαμερίσματα τῆς βασιλείας εἶναι βεβαίως γελοῖον. Ἐὰν εἰς τὴν ἀρχικὴν ἱστορίαν αὐτοὶ ἦσαν ἀπλῶς φιλοξενούμενοι, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλῦσει εἰς τὸ σπίτι ἑνὸς οἰκοδεσπότη χάριν φιλοξενίας, ἡ πρότασις νὰ συνεχίσουν τὴν συνήθειάν των νὰ τρώγουν ἔξω, ἐπισκεπτόμενοι ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ τὸν δέοντα σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀμοιβαίότητα, θὰ ἦτο ἐντελὸς ἀρμόζουσα.

Ὑπάρχουν ὅμως ἄλλαι ἐνδείξεις. Ἡ κατηγορία ὅτι οἱ μνηστῆρες καταναλώνουν, σπαταλοῦν, καθιστοῦν πτωχότερον τὸ σπίτι τοῦ Τηλεμάχου, μέχρι βαθμοῦ κατὰ τὸν ὅποιον πράγματι νὰ καταστρέφουν τὸν ἴδιον τὸν πρίγκιπα, εἶναι μία ἢ ὁποία πολλάκις ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ὀδύσσειαν (π.χ. α 248-51, β 48-49, δ 318-20). Τοῦτο μὲ κανένα τρόπον δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν εἰκόνα τῆς ἀγροτικῆς ἀφθονίας, τὴν ὁποίαν ὁ χοιροβοσκὸς Εὐμαῖος δίδει ὡς ὑπάρχουσιν ἀκόμη, ἔπειτα ἀπὸ ὅλα τὰ ἔτη τῆς κακῆς διαγωγῆς τῶν μνηστήρων («βόσκουσι», «βόσκοντ'», «θροῦνται», *Ὀδύσσεια* ξ 102-4, ἀπαντες οἱ τύποι εἰς τὸν ἐνεστώτα. Πρβλ. υ 211-16). Καὶ πράγματι ὁ ἴδιος ὁ Τηλέμαχος ὁμιλεῖ εἰς ἕν σημεῖον ἀπλῶς περὶ ἀνταπόδοσεως εἰς εἶδος (*Ὀδύσσεια* β 76-78),² καὶ μᾶλλον περὶ τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν μνηστήρων, παρὰ διὰ τὴν τιμωρίαν των—πολὺ ὀλιγώτερον διὰ τὴν σφαγὴν των (*Ὀδύσσεια* α 116, α 274. Πρβλ. υ 225).

Ἡ λέξις ἢ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον δίδεται βάρος διὰ τὴν προσβολὴν τῶν «ψευτοπαλληκαράδων», εἶναι μία ἢ ὁποία ἀπαντᾷ τέσσαρας φορές, μὲ δύο ἐπαναλήψεις, δηλαδὴ ἐμφανίζεται εἰς ἕξ περιπτώσεις ἐν συνόλῳ (*Ὀδύσσεια* α 160, α 377, β 142, ξ 377, ξ 417, σ 280). Πρόκειται διὰ τὸ ἐπίρρημα *νήποινον*, «χωρὶς νὰ ὑποστῇ ὁ ἴδιος τὴν τιμωρίαν ἢ

2. Σ. τ. Μ. Τούναντιον ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπορρίπτει πᾶσαν ἰδέαν οἰκονομικῆς ἀποζημιώσεως. Ὡς μόνον λύσιν βλέπει τὴν ἀντεκδίκησιν (*Ὀδ.* χ 61-65), δηλ. τὴν ἀρμόζουσαν ἀνταπόδοσιν εἰς φονέα (πρβλ. σημ. 3, σ. 81). Διὰ τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐκ μέρους τῶν ὑποψηφίων θυμάτων του προτάσεις καὶ ἰκεσίας: *ὀλεθρος* (*Ὀδ.* χ 67), *θάνατος* (*Ὀδ.* χ 325). Ὁμοίως ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει: «Καὶ οὐ λήψεσθε λύτρα περὶ ψυχῆς παρὰ τοῦ φονεύσαντος τοῦ ἐνόχου ὄντος ἀναιρεθῆναι θανάτῳ γὰρ θανατωθήσεται.» (*Λευϊτικοὶ* 35 : 31).

1. *Etymologicum Magnum* 679.1.

ὅποια εἶναι ἡ πρέπουσα ἀνταπόδοσις διὰ φόνον», ἕνας ἐπιρρηματικός τύπος τῆς λέξεως τὴν ὁποίαν παρεθέσαμεν ἀνωτέρω, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς προσευχῆς τοῦ Τηλεμάχου πρὸς τὸν Δία διὰ τὴν τιμωρίαν τῶν μνηστήρων. Ἡ «συνταγή» ἐπαναλαμβάνεται μὲ παραλλαγάς:

ἀλλότριον βίον νήποιον ἔδουσιν, (δὲς)
ἀνδρὸς ἐνὸς βίον νήποιον ὀλέσθαι, (δὲς)
χαίρουσιν βίον νήποιον ἔδοντες,
ἡμέτερον κάματον νήποιον ἔδουσιν.

Εἰς κάθε περίπτωσιν ἡ λέξις *νήποιον* ἀμέσως προηγείται τοῦ τρισυλλάβου μὲ τὸ ὁποῖον καταλήγει ὁ στίχος. Αὕτη εἶναι ἐκείνη ἀκριβῶς ἡ «συνταγή» ἡ ὁποία πιστεύω ὅτι ἐκληρονομήθη ἀπὸ τὴν παλαιάν ἱστορίαν τοῦ ἀδικοῦντος φιλοξενουμένου, ἀπὸ ὅπου ἐλήφθη ὡς δεδομένον ὅτι ἡ τιμωρία διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς περιουσίας ἐνὸς ἄλλου ἦτο ἡ ἰδία, ὅπως ἐκείνη διὰ τὸν φόνον αὐτοῦ. Καὶ ὅταν ἡ ἱστορία ἐνσωματώθῃ ἐντελῶς εἰς τὸ ὑλικὸν τοῦ ἔπους, ἐάν ἡ ὑπόθεσις μου εἶναι ὀρθή, αὕτη ἡ ἔννοια εἶχεν ἀφομοιωθῇ εἰς τὸν τύπον τοῦ ἔπους. Διότι ἡ ὑπὸ τοῦ Τηλεμάχου πιθανὴ σφαγὴ τῶν μνηστήρων ἐξισώνεται ἀπὸ τὴν Ἀθηνῶν μὲ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Ὀρέστου ἐπὶ τοῦ Αἰγίσθου διὰ τὴν σφαγὴν τοῦ πατρὸς του, τοῦ Ἀγαμέμνονος (*Ὀδύσσεια* α 293-302). Ἀργότερον ὁ Ὀδυσσεὺς ὁ ἴδιος ὁμιλῶν πρὸς τὴν Ἀθηνῶν, δεικνύει ὅτι θεωρεῖ τὰς ἐνεργείας τῶν μνηστήρων πρὸς αὐτὸν ὡς συγκρινόμενας μὲ τὸν ἴδιον τὸν θάνατόν του (*Ὀδύσσεια* ν 383-5).

Τὸ τελευταῖον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον θὰ προσκομίσω διὰ νὰ κινηθῇ εἰς μίαν προσπάθειαν νὰ ὑποστηρίξω τὴν ὑπόθεσίν μου, εἶναι ἡ δυσκολία τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς φαίνεται νὰ ἔχη διὰ νὰ δώσῃ μίαν λύσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μνηστήρων. Ὅποιο-δήποτε καὶ ἂν ἦτο τὸ σφάλμα τῶν μνηστήρων, ὁ θάνατός των εἶχεν ἐπέλθῃ ὄχι διὰ μέσου θείας ἐνεργείας, ὅπως ὁ Τηλέμαχος εἶχε κάποτε προσευχηθῇ ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ. Εὗρον τὸ τέλος τῶν ἀπὸ τὰς χεῖρας ἐνὸς ἀνθρώπου ὄντος, τοῦ Ὀδυσσεως, ὁ ὁποῖος εὗρίσκετο πάρα πολὺ ἐντὸς τοῦ ἐφικτοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ἐκδικήσεως.

Τώρα ὁ κώδιξ τῆς ὁμηρικῆς συμπεριφορᾶς ἀπαιτοῦσε νὰ ἐκδικηθῶν τὴν σφαγὴν οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ,¹ κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον εὗρισκόμεθα οὕτως ἢ ἄλλως εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ποιητὴς τῆς ἱστορίας τῶν μνηστήρων ἀντιμετώπισε ἕν ἀδιέξοδον, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ γεροβάρδος μου τῆς ἱστορίας τοῦ ἀδικοῦντος φιλοξενουμένου, ἐάν ποτὲ ὑπῆρξε, δὲν εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ. Οἱ ἀχρεῖοι φιλοξενούμενοί του κατεστρέ-

φοντο *νήποιον*—πέραν ἀπὸ τὸ ἐφικτὸν τῆς ἐκδικήσεως—, ἐφ' ὅσον ἡ σφαγὴ ἦτο ἔργον τῶν θεῶν.

Ἀλλὰ οἱ μνηστήρες τοῦ Ὀμήρου ἐφρονεύθησαν ἀπὸ ἀνθρώπου, καὶ τὸ βάρος τῆς *ποινῆς* ἐπεσεν ἀμετάθετον ἐπὶ τῶν συγγενῶν των.¹ Αὐτοὶ πράγματι προετοιμάζονται διὰ μάχην, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐτοιμάζεται καὶ συγκεντρώνει τοὺς πολεμιστάς του διὰ νὰ τοὺς ἀντιμετώπισῃ. Μία ἄλλη παραδοσιακὴ σκηνὴ μάχης ἀρχίζει (*Ὀδύσσεια* ω 413-530), ἀλλὰ τί εἶδους περιπέτεια εἶναι αὕτη διὰ τὸν πολεμιστὴν καὶ περιπλανώμενον, τὸν πολεμοκτυπημένον καὶ ἀνεμοδαρμένον, ὁ ὁποῖος ἔχει κερδίσει τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀγκάλην μιᾶς πιστῆς συζύγου; Μὲ τὴν *ψυχραιμίαν* ἐνὸς Εὐριπίδου, ὁ ὁποῖος ἐπινοεῖ ἕνα *ἀπὸ μηχανῆς θεόν*, ὁ ποιητὴς μας φέρει εἰρήνην διὰ μέσου μιᾶς αἰφνιδίας ἐπεμβάσεως τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ τὸ ἔπος, ὅπως τὸ ἔχομεν, τελειώνει.

Ἐάν ἡ ὑπόθεσίς μου εἶναι ὀρθή—καὶ πιστεύω ὅτι ὑπολογίζεται ὡς ὀρθή, ἐξ αἰτίας τῶν ἀπρεπειῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μνηστήρων, ὅπως τὴν ἔχομεν μὲ ἴσως περισσοτέραν πειστικότητα ἀπὸ κάθε ἄλλην ἱστορίαν ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη τόσον πολὺ—ἔχομεν ἀνασύρει ἀπὸ τὴν σκίαν μίαν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν δημόδιον ἱστορίαν, ἡ ὁποία πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν ἀναφέρεται, ἐν ἀντίρροπον, ἀπὸ πλευρᾶς φιλοξενουμένου, εἰς τὸν μῦθον τοῦ Φιλήμονος καὶ τῆς Βακχίδος περὶ τῆς φιλοξενίας τοῦ οἰκοδεσπότου. Ὁμολογουμένως, τὸ ἀρχικὸν νόημα τῆς ἱστορίας τοῦ μῦθου ἐχάθη κατὰ τὴν προσαρμογὴν του εἰς τὸ ἔπος, ἀκριβῶς ὅπως ἐχάθη τὸ ἀρχικὸν νόημα τοῦ μοτίβου τῆς ἀνθρωπίνης θυσίας εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κηδείας τοῦ Πατρόκλου, ὅπως ἐμφανίζεται εἰς τὴν *Ἰλιάδα*.² Ὅ,τι ἀπέμεινε καὶ ἐπὶ πλέον ἐνισχύθη εἰς τὸ ἔπος, ἦτο μία ζωντανὴ αἴσθησις τῆς ταυτίσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ ἀγαθὰ του, τῆς ζωῆς του μὲ τοὺς πρὸς τὸ ζῆν πόρους του, τῆς ζωῆς του (*βίος*) μὲ τὴν περιουσίαν του (*βίον*). Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε τὸ νέον οὔτε περίεργον.

Ἀλλὰ ἐπανερχομαι διὰ μίαν τελικὴν παρατήρησιν ἐπὶ τῆς ἀνασηματισθείσης δημόδους ἱστορίας μου: Θὰ ἦτο περισσώτερον διδακτικὸν νὰ ἀνακαλύψωμεν κατὰ πόσον ἀνάμεσα εἰς ἄλλους λαοὺς τῆς Μεσογείου καὶ τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς, ὅπου ἡ ὑποχρέωσις τοῦ νοικοκύρη ὡς οἰκοδεσπότου πρὸς τοὺς διερχομένους ξένους εἶναι τόσον ἐπιτακτικὴ ὡς πολιτιστικὸν χαρακτηριστικόν, ὑπάρχουν ἴχνη, ἀκόμη τόσον δυσδιάκριτα, ὅσον ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχω δοκιμάσει νὰ διακρίνω, μιᾶς ἀντιστοίχου ὑποχρεώσεως ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ φιλοξενουμένου, ὄχι ν' ἀνταποδῶσιν τὴν φιλοξενίαν, ἀλλὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ ἐν μέτρῳ.

1. Σ. τ. Μ. Εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην ἀναφέρεται: «Ὁ ἀγγιστεύων τὸ αἷμα, οὗτος ἀποκτενεῖ τὸν φονεύσαντα: ὅταν συναντήσῃ αὐτῷ, οὗτος ἀποκτενεῖ αὐτόν.» (*Λευϊτικοί* 35 : 19).

2. Martin P. Nilsson, *A History of Greek Religion*, Oxford 1925, ἀρ. 140. Πρβλ. Harry L. Levy, «Echoes of Early Eschatology in the *Iliad*», εἰς *AFP*, ἀρ. 69 (1948), σ. 420-1.